

ЦИВІЛЬНЕ І ТРУДОВЕ ПРАВО

DOI: 10.18372/2307-9061.65.17046

УДК 349.3(045)

Ю. М. Белуга,

старший викладач

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8442-7372>

МЕХАНІЗМ НАДАННЯ СТАТУСУ ДИТИНИ, ЯКА ПОСТРАЖДАЛА ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ ТА ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03680, Київ, Україна
E-mail: yulya.beluga@ukr.net

Мета: розкрити механізм надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, як складову юридичного механізму забезпечення її права на соціальний захист.

Методи: формально-логічний метод та метод системного аналізу, структурно-функціональний метод та інші методи дослідження. **Результати:** проаналізовано порядок та умови надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. **Обговорення:** правова дискусія у статті ведеться щодо доцільності застосування комплексного підходу для забезпечення соціального захисту дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Ключові слова: дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів; статус дитини; права дитини; право на соціальний захист; гарантії; порядок надання статусу.

Постановка проблеми та її актуальність.

Одним із найважливіших завдань нашого суспільства є захист прав дитини. Це пояснюється тим, що саме діти, внаслідок своєї психічної та фізичної не сформованості є особливо вразливою категорією населення, що ускладнюється в умовах кризових ситуацій, а особливо під час воєнних дій та збройних конфліктів. Діти повинні мати умови для повного та всебічного розвитку їхньої особистості. Забезпечення цих умов має бути своєчасним і не може чекати кращих часів [1, с. 16].

Українські дослідники не стоять осторонь вивчення проблем захисту прав дітей. В умовах сьогодення ця проблематика лише загострюється, привертаючи увагу не лише учених, а й законодавців, правоохоронних і правозахисних органів, організацій тощо [2, с. 94].

Система захисту прав дитини як складова частина захисту прав людини сформувалася лише після Другої світової війни в межах діяльності

Організації Об'єднаних Націй, одним з основоположних принципів якої було проголошення поваги до прав і свобод людини без будь-якої дискримінації. Згодом прийнято ряд міжнародних документів, спрямованих на захист прав дитини, а саме: Декларація прав дитини 1959 р. [3], Конвенція про права дитини 1989 р. [4], Факультативний протокол 2000 р. до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах [5] та інші.

Підкреслимо, що зобов'язання держави стосовно поваги та захисту прав людини не зникають в умовах збройних конфліктів навіть у випадку втрати контролю над частиною власної території. Підтвердженням цього виступають положення самих міжнародних договорів про права людини, які не виключають їх застосування у період збройних конфліктів, хоча й передбачають можливість відступу держави від окремих зобов'язань під час надзвичайної ситуації.

У системі прав дитини окремої уваги заслуговує її право на соціальний захист, особливо якщо йдеться про дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Комплексне дослідження юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист здійснено в дисертаційній роботі К.В. Бориченко (2020 р.). Окремі структурні елементи юридичного механізму забезпечення права на соціальний захист були досліджені у дисертаціях О.І. Кульчицької на тему «Суб'єкти права соціального забезпечення» (2007 р.), В.А. Рудик на тему «Юридичні гарантії права людини на соціальний захист в Україні» (2007 р.), С.М. Синчук на тему «Теорія правовідносин соціального забезпечення» (2015 р.), Г.О. Яковлевої на тему «Суб'єкти права соціального забезпечення» (2019 р.).

Окремі аспекти вивчення механізму захисту прав дітей були предметом досліджень таких науковців, як: Н. Опольська, М. Пастушенко, С. Кошова, Ю. Трестер, Т. Кулик, І. Борисюк та ін. Проте, саме механізм надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, як складова юридичного механізму забезпечення її права на соціальний захист є малодослідженим, що й зумовило вибір теми цієї публікації.

Метою статті є розкрити механізм надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, як складову юридичного механізму забезпечення її права на соціальний захист.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Конвенції про права дитини, яка була ратифікована Постановою ВРУ № 789-ХІІ від 27.02.1991 року, «дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку» [4].

До початку повномасштабного збройного вторгнення 24 лютого 2022 року, законодавство України вже містило норми щодо поняття «дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів». Так, відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» [6] та постанови Уряду «Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» від

5 квітня 2017 року № 268 [7] дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів – це дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні. Це діти, які проживають на лінії зіткнення, у тому числі ВПО, діти військовослужбовців, які загинули в АТО, або батьки яких померли внаслідок поранення, контузії або каліцтва, які проживають на непідконтрольних територіях (в разі їх переїзду на підконтрольну територію). Тобто, діти, які реально постраждали від війни та потребують захисту держави.

Донедавна статус «дитина війни» мали люди похилого віку, народжені в роки Другої світової, тепер цей статус отримують діти в сучасній Україні. За даними Офісу Генерального прокурора України, станом на 5 грудня 2022 року більше ніж 1295 дітей постраждало в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації: 443 дітей загинуло, 852 було поранено та отримали статус постраждалих внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів більше ніж 64 тис дітей. Встановити реальну кількість постраждалих дітей у зонах активних бойових дій та на окупованих територіях поки що неможливо [8].

Експертка Генерального секретаря ООН Машел Граса ще у 1996 році дійшла висновку, що діти, які пережили війну, не зможуть досягнути того потенціалу, який був у них до початку війни, і звертає увагу на необхідності вирішення проблеми реабілітації та допомоги дітям, підкреслюючи те, що вони отримують психологічні та фізичні травми, стають жертвами сексуального насильства, стають сиротами та втрачають соціальні та культурні зв'язки [9].

Отже, в умовах воєнного стану актуальним є питання отримання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. В Україні прийнято Постанову КМУ «Про затвердження порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» [7]. Цей порядок саме і

визначає механізм надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Отже, право на отримання статусу має дитина, яка внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів:

- отримала поранення, контузію, каліцтво;
- зазнала фізичного, сексуального насильства;
- була викрадена або незаконно вивезена за межі України;
- залучалася до участі у діях воєнізованих чи збройних формувань;
- незаконно утримувалася, у тому числі в полоні;
- зазнала психологічного насильства.

За наслідками воєнних дій чи збройних конфліктів для дитини можуть бути одна або навіть всі обставини застосовані і звернені при поданні відповідної заяви до уповноваженого органу, для того щоб відповідний орган встановив статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

Відповідно до порядку КМУ, такий статус надається насамперед органом опіки та піклування за місцем реєстрації чи проживання дитини. В тому числі йдеться про внутрішню переміщену особу чи набуття статусу внутрішню переміщеної особи, або за місцем проживання чи перебування дитини. На сьогодні існують певні механізми державного захисту та догляду за такими дітьми, при цьому законним представникам постраждалої дитини слід заздалегідь подбати про збір необхідних документів на підтвердження негативного впливу збройного конфлікту на дитину [8].

Дитина може набути відповідний статус за умови, коли до відповідного органу звернулись її законні представники, батьки, родичі, або у разі коли їй виповнилось 14 років і вона самостійно звернулась до органу опіки і піклування.

Для того, щоб звернутись до органу опіки і піклування, а такі органи створені при всіх виконавчих комітетах місцевих рад, або районних державних адміністраціях, які зараз мають статус військових адміністрацій, родичам, батькам чи самій дитині потрібно подати заяву встановленої форми та додані до неї документи, які на-

лежно засвідчені, для того щоб отримати статус. Ці документи, в залежності від конкретної ситуації є різними, тобто вони можуть бути або більшої кількості або меншої, проте стандартний пакет документів зводиться до того, що потрібно подати:

- свідоцтво про народження чи інший документ, що посвідчує народження дитини;
- документ, що посвідчує особу заявника;
- документ, що підтверджує повноваження представника чи їх родинні стосунки;
- довідки про взяття дитини на облік як внутрішню переміщеної особи або документ, що підтверджує проживання чи перебування дитини в населеному пункті.

Відповідний орган отримавши документи, перевіряє їх на відповідність законодавству і протягом 30 календарних днів приймає рішення про надання дитині відповідного статусу [7].

Отже, такий соціальний захист дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів дозволяє:

- влаштовувати дітей у дошкільні та загальноосвітні заклади державної та комунальної форми власності;
- забезпечувати безкоштовним харчуванням у закладах освіти;
- забезпечувати лікарськими засобами у випадках і порядку, визначеним законодавством;
- отримувати соціальні послуги та соціальне супроводження сімей;
- надавати необхідну медичну допомогу в державних чи комунальних закладах охорони здоров'я;
- отримувати адресну допомогу для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг.

Також діти, які мають цей статус, можуть бути звільнені від оплати за навчання за рахунок коштів освітніх субвенцій, чи наприклад, мати право безоплатно проживати у гуртожитку.

Загалом перелік цих прав не є вичерпним, а доповнюється з урахуванням конкретної ситуації.

За міжнародними стандартами таким дітям забезпечуються наступні гарантії: захист дітей в сім'ї; гарантії необхідного догляду і допомоги;

доступність харчування, медичного обслуговування та освіти; заборона тортур, жорстокого поводження або невиконання обов'язків по відношенню до дітей; заборона смертної кари; збереження культурного середовища дитини; захист в разі позбавлення волі; надання гуманітарної допомоги і доступ гуманітарних організацій до дітей під час збройних конфліктів [10].

Отже, статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, надає додаткові можливості у реалізації прав дитини, особливо у період воєнного стану. Цей статус потрібен для того, щоб дитина мала можливість бути ще більш соціально захищеною, він надає можливість реалізації ряду додаткових гарантій, які стосуються прав дітей.

Станом на сьогодні існує спрощена процедура для отримання такого статусу, адже до 2017 року батьки мали пройти «сім кіл пекла» аби їх дочка чи син отримали так званий статус дитини війни. Найбільше обурювало правозахисників те, що дитина, яка бачила жахіття війни, через суд мала доводити, що психологічно постраждала, наразі це положення скасоване.

Водночас враховуючи той факт, що на сьогодні центральним органом виконавчої влади, тобто Кабінетом Міністрів України, та жодним міністерством не було затверджено рішення щодо механізмів реалізації права таких дітей на реінтеграцію, адаптацію, психологічну та медичну реабілітацію, тощо, вбачається за необхідне запровадження цільових програм/заходів психосоціальної та медичної підтримки дітей, які мають статус постраждалих від збройного конфлікту, і механізмів їх реалізації.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що механізм надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, необхідно розглядати в системі юридичного механізму забезпечення її права на соціальний захист. Недостатньо лише спрощеного порядку отримання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, потрібен комплексний підхід для забезпечення соціального захисту таких дітей. Адже на сьогодні,

особам, які є неповнолітніми, які зростають в умовах війни, не передбачено жодних гарантій, окрім безоплатного гарячого харчування в державних і комунальних закладах освіти. Тому має бути створена система матеріально-технічних, організаційно-управлінських, спеціально-юридичних заходів та засобів, спрямованих на ефективне правове регулювання соціального захисту дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, з метою реалізації права на соціальний захист шляхом реального отримання ними конкретних видів соціального захисту (грошових виплат, соціальних послуг, соціальних пільг, натуральної допомоги, медичної допомоги, лікарських препаратів та виробів медичного призначення тощо).

Література

1. Буров Ю.О. Права дитини в Україні. *Правовий статус особи*. 1998. Ч. 2. С. 8-16.
2. Кулик Т. Механізм забезпечення прав дітей в Україні: проблеми суб'єктного складу. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (115). С. 94-102. URL: <https://doi.org/10.33270/01201152.94>
3. Декларація прав дитини від 20 лист. 1959 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_384 (дата звернення 30.11.2022). <https://doi.org/10.1063/1.1716448>
4. Конвенція про права дитини (995_021). *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990. № 1. С. 205.
5. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі у збройних конфліктах від 01 січ. 2000 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_795/ (дата звернення 30.11.2022).
6. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142. (дата звернення 30.11.2022).
7. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: Постанова КМУ від 05 квіт. 2017 р. № 268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF> (дата звернення 30.11.2022).

8. Інформаційна платформа «Діти-війни» 24 лют. 2022 р. – 05 груд. 2022 р. URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (дата звернення 30.11.2022).

9. Звіт дослідження прав дітей, що постраждали від збройного конфлікту. 2021. URL: <https://sich-pravo.org/zvit-za-rezultatamy-doslidzhennya-spryyannya-dotrymannyu-prav-ditej-shho-postrazhdaly-vid-zbrojnogo-konfliktu-ta-zabezpechennya-derzhavnyh-garantij-yih-zahystu/> (дата звернення 30.11.2022).

10. Інформація, що стосується порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. 2018. URL: <https://burshtyn-rada.if.gov.ua/novyny/informatsiya-shho-stosuyetsya-poryadku-nadannya-statusu-dytyny-yaka-postrazhdala-vnaslidok-voennyh-dij-ta-zbrojnyh-konfliktiv> (дата звернення 30.11.2022).

References

1. Burov Yu.O. Prava dytyny v Ukraini. Pravovyy status osoby. 1998. Ch. 2. S. 8-16.

2. Kulyk T. Mekhanizm zabezpechennya prav ditey v Ukraini: problemy subyektnoho skladu. *Naukovyy visnyk Natsionalnoyi akademiyi vnutrishnikh sprav*. 2020. № 2 (115). S. 94-102.

3. Deklaratsiya prav dytyny vid 20 lyst. 1959 r. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_384 (data zvernennya 30.11.2022).

4. Konventsiya pro prava dytyny (995_021). Zibrannya chynnykh mizhnarodnykh dohovoriv Ukrainy. 1990. № 1. S. 205.

5. Fakultativnyy protokol do Konventsiyi pro prava dytyny shchodo uchasti u zbroynykh konfliktakh vid 01 sich. 2000 r. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_795/ (data zvernennya 30.11.2022).

6. Pro okhoronu dytynstva: Zakon Ukrainy vid 26 kvit. 2001 r. № 2402-III. *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. 2001. № 30. St. 142. (data zvernennya 30.11.2022).

7. Pro zatverdzhennya Poryadku nadannya statusu dytyny, yaka postrazhdala vnaslidok voyennykh diy ta zbroynykh konfliktiv: Postanova KМУ vid 05 kvit. 2017 r. № 268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF> (data zvernennya 30.11.2022).

8. Informatsiyna platforma «Dity-viyny» 24 lyut. 2022 r. – 05 hrud. 2022 r. URL: <https://childrenofwar.gov.ua/> (data zvernennya 30.11.2022).

9. Zvit doslidzhennya prav ditey, shcho postrazhdaly vid zbroynoho konfliktu. 2021. URL: <https://sich-pravo.org/zvit-za-rezultatamy-doslidzhennya-spryyannya-dotrymannyu-prav-ditej-shho-postrazhdaly-vid-zbrojnogo-konfliktu-ta-zabezpechennya-derzhavnyh-garantij-yih-zahystu/> (data zvernennya 30.11.2022).

10. Informatsiya, shcho stosuyetsya poryadku nadannya statusu dytyny, yaka postrazhdala vnaslidok voyennykh diy ta zbroynykh konfliktiv. 2018. URL: <https://burshtyn-rada.if.gov.ua/novyny/informatsiya-shho-stosuyetsya-poryadku-nadannya-statusu-dytyny-yaka-postrazhdala-vnaslidok-voennyh-dij-ta-zbrojnyh-konfliktiv> (data zvernennya 30.11.2022).

THE MECHANISM FOR GRANTING THE STATUS OF A CHILD WHO HAS BEEN INJURED AS A RESULT OF MILITARY ACTIONS AND ARMED CONFLICTS

National Aviation University
Liubomyra Huzara Avenue, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: yulya.beluga@ukr.net

One of the most important tasks of a modern democratic society is the protection of the rights of children. It is explained by the fact that juveniles, due to their mental and physical unformedness, are a particularly vulnerable category of the population, which becomes more complicated in crises, especially during military operations and armed conflicts.

The mechanism for granting the status of a child affected (injured) by hostilities and armed conflicts must be considered in the system of a legal mechanism for ensuring his right to social protection. A simplified procedure for obtaining the status of a child affected by military actions and armed conflicts is not enough; a comprehensive approach is required to ensure the social protection of such children. After all, today no guarantees are provided for minors, who grow up in war conditions, except for free hot meals in state and communal educational institutions. Accordingly, a system of logistical, organizational, managerial, and special legal measures and means should be created aimed at effective legal regulation of the social protection of children affected by hostilities and armed conflicts, to realize the right to social protection by actually obtaining specific types of it (cash payments, social services, in-kind assistance, social benefits, medical assistance, medicines, and medical products).

Purpose: *to reveal the mechanism for granting the status of a child affected (injured) by military actions and armed conflicts, as part of the legal mechanism for ensuring his right to social protection. Methods:* *formal-logical method and system analysis method, structural-functional method, and other well-known research methods. Results:* *the procedure and conditions for granting the status of a child affected by hostilities and armed conflicts were analyzed. Discussion:* *the legal discussion in the scientific paper is led concerning the advisability of applying an integrated approach to ensure the social protection of children affected by military actions and armed conflicts.*

Key words: *a child injured as a result of military actions and armed conflicts; the status of the child; the rights of the child; the right to social protection; guarantees; status grant.*